

поблизу с. Болотного в Криму, відкритому В. М. Корпусовою в 1978 р.*

Ці факти, як і знахідка рала в похованні поблизу с. Балки Запорізької області²⁶, що свідчить про наявність орного землеробства у степових племен Східної Європи у пізньоямний і ранньокатакомбний час, дають підставу дещо по-новому підійти до оцінки господарства племен катакомбної спільності.

И. Н. ШАРАФУТДИНОВА

Орнаментированные топоры-молотки из катакомбных погребений на Ингуле

Резюме

В 1971 г. у с. Баратовка Новобугского района Николаевской области на левом берегу Ингула открыто погребение в катакомбе, при котором находились амфора, украшенная стилизованными фигурками человека, круглодонная чаша и топор-молоток со сложной смысловой орнаментацией.

Характер находок, их сочетание, и особенно орнаментация, указывают на особое социальное положение погребенного, возможно, шамана-жреца.

Топоры-железы, подобные баратовскому, в разное время обнаружены еще в нескольких погребениях бассейна Ингула и Ингульца. Устройство катакомб, положение погребенных и инвентарь позволяют относить эти погребения к катакомбным памятникам ингульского типа.

По всей вероятности, топоры-молотки, изготовленные из порфириито-диабазы криво-рождского месторождения, распространялись отсюда не только по степному Правобережью, но попадали в отдельных случаях и в Приазовье.

Г. Н. ТОЩЕВ

Могильник культуры багатоваликовой керамики в с. Тузлы Одесской области

Культура эпохи середньої бронзи у межиріччі Дунаю і Дністра вивчена ще недостатньо. Особливо це стосується пам'яток культури багатоваликової кераміки, представлених на згаданій території невеликою кількістю поселень та поховань курганных і безкурганных могильників¹. Відкриття і вивчення кожної нової пам'ятки цієї культури на заході Північного Причорномор'я має важливе значення для вирішення проблеми її походження та зв'язків з іншими старожитностями середньобронзової доби.

Влітку 1974 р. археологічним загonom Одеського державного університету у Татарбунарському районі на захід від села Тузлы було відкрито безкурганный могильник культури багатоваликової кераміки.

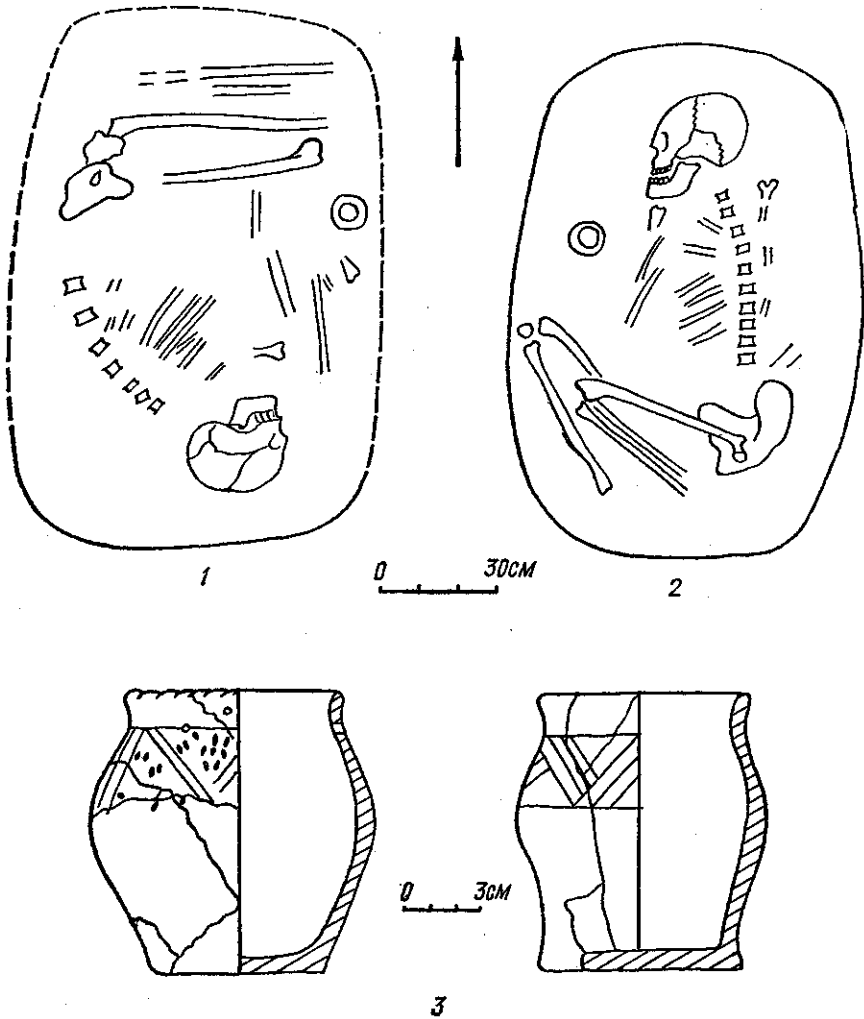
* Дякую В. М. Корпусовій за дозвіл послатися на це відкриття.

²⁶ Бидзиля В. И., Яковенко Э. В. Рало из позднеямного погребения конца III — начала II тыс. до н. э. — СА, 1973, № 3, с. 146—152.

¹ Чеботаренко Г. Ф. Могильник эпохи бронзы у с. Калфа на Днестре. — КСИА АН СССР, вып. 105. М., 1965; Шагалий Н. М., Черняков И. Т. Курганы степной части междуречья Дуная и Днестра (1964—1966 гг.). — МАСП, вып. 6. Одесса, 1970, с. 109—110; Дергачев В. А. Памятники эпохи бронзы. Кишинев, 1973, с. 12—57; Дунавина В. М., Дергачев В. А. Могильник многоваликовой керамики у села Данченя. — Тезисы докладов юбилейной конференции, посвященной 150-летию Одесского археологического музея. Киев, 1975, с. 68—69; Черняков И. Т. Племена Северо-Западного Причерноморья в позднем бронзовом веке. Автореф. канд. дис. Киев, 1975, с. 8—12; Черняков И. Т., Субботин Л. В., Ядвичук В. И. Некоторые проблемы древнейшей истории Северо-Западного Причерноморья. — МАСП, вып. 8. Одесса, 1976, с. 186—201.

Два поховання знайдено на схилі лівого берега балки Бікір, що впадає в солоне озеро Алібей, за 100 м на південь від її гирла. Берег балки, який має в цьому місці висоту близько 1 м, задерновано. Кістки простежувались на поверхні. Поховання розташовані на відстані 1,5 м одне від одного.

Поховання № 1 — овальна яма (1,38 × 0,96 м) зафіксована на глибині 0,5 м від рівня сучасної поверхні. Кістяк дуже скорчений, лежав

План поховань та посуд культури багатоваликівної кераміки:

1 — пох. № 1; 2 — пох. № 2; 3 — посуд пох. № 1 і № 2.

на правому боці, головою орієнтований на південь. Руки кистями покладені до обличчя. Слідів вохри не знайдено. Поміж кісток рук та ніг виявлено роздавлений горщик (рис. 1, 1).

Поховання № 2 було здійснене в овальній ямі (1,3 × 0,9 м) на тій же глибині, що й попереднє. Небіжчик лежав скорчений, на правому боці, головою на північ. Кисть лівої руки зігнута до підборіддя, напівзігнута права рука витягнута до таза. Між колінами і лівою рукою знайдено роздавлений у давнину горщик (рис. 1, 2).

Обидва горщики невеликі, заввишки близько 10 см. Горщик з поховання № 1 банкоподібної форми з округлим тубулом. Шийка виділена слабо, край вінець злегка відігнутий назовні. Верхня половина

посудини прикрашена рядом трикутників, утворених за допомогою врізних ліній. Всередині трикутники заповнені рядами карбованих насічок. Під вінцями проколи і наколи з зовнішнього боку, по краю є насічки (рис. 1, 3). Другий горщик біконічної форми. Верхня частина орнаментована врізаними лініями, які утворюють ряд заштрихованих трикутників (рис. 1, 3). Тісто обох горщиків на зламі чорного кольору, з домішками дрібного шамоту, випал середній.

Обстеження поверхні землі навколо поховань показало, що у викидах від буріння свердловин трапляються уламки людських кісток. Можливо, вони належать до того ж безкурганного могильника.

Описаний вище керамічний матеріал має близькі аналогії в кераміці інших пам'яток цієї культури у похованні № 1 кургану № 3 поблизу с. Підгірна Білгород-Дністровського району, в похованнях Подніпров'я, а також безкурганного могильника біля с. Данчени². До цього часу можна віднести і поховання Бікірівського могильника, що є крайнім південно-західним пунктом культури багатоваликової кераміки на території півдня СРСР. Стаціонарне дослідження його відкриває широкі перспективи вивчення деяких питань епохи середньої бронзи.

Г. Н. ТОЩЕВ

**Могильник культури
многоваликової кераміки
в с. Тузлы Одеської області**

Резюме

В публикации дано описание двух грунтовых захоронений, обнаруженных у села Тузлы Татарбунарского района Одесской области в 1974 г. Керамический материал имеет аналогии в курганных и бескурганных погребениях культуры многоваликовой керамики. Описываемый памятник является самым юго-западным пунктом этой культуры.

М. А. ПЕЛЕЩИШИН

**Поселення поморської культури
на Західній Волині**

В останні століття до н. е. в західні райони Полісся і Волині проникають з території Польщі невеликі групи населення, що їх зараховують до так званої поморської (або східнопоморської) культури. Її назва походить від Помор'я — історичної області ПНР на захід від Вісли, на південному узбережжі Балтійського моря¹.

У статті аналізуються нові матеріали цієї культури, виявлені на території Західної Волині в процесі дослідження кількох багатощарових різночасних поселень. Відомі до цього часу пам'ятки поморської культури розташовані в 20 пунктах у західних районах Полісся і Волині, де є кілька поселень і могильників. Вони були розглянуті в працях Ю. В. Кухаренка і В. Б. Нікітіної², але ширше не досліджувалися.

² Матеріали розкопок І. Т. Чернякова в 1969 р. в Білгород-Дністровському районі Одеської області (неопубліковані, зберігаються в фондах ОАМ АН УРСР); *Латынин Б. А.* К вопросу о памятниках с так называемой многоваликовой керамикой. — АСГЭ, № 6. Л., 1964, с. 62, 64, рис. 1, 2; *Дунавина В. М., Дергачев В. А.* Указ. соч., с. 68—69.

¹ *Kostrzewski J., Chmielewski W., Jażdżewski K.* Pradzieje Polski. Warszawa — Wrocław — Kraków, 1965, s. 219—224; *Кухаренко Ю. В.* Археология Польши, М., 1969, с. 97—98.

² *Кухаренко Ю. В.* Памятники железного века на территории Полесья. — Археология СССР. — САИ, вып. Д1-29. М., 1961, с. 9—12; *Никитина В. Б.* Памятники поморской культуры в Белоруссии и на Украине. — СА, 1965, № 1, с. 195—198. (Далі — *Никитина В. Б.* Памятники...).